

Ткаченко О.Г., Піднебесна О.Г., Данильченко Т.В.

Кримінологічний та психологічний портрет засудженого- колаборанта

Чернігів 2026

*Рекомендовано до друку вченою радою Пенітенціарної академії України
(протокол № 4 від 30.03.2026 р.)*

Авторський колектив:

Олександр ТКАЧЕНКО, кандидат юридичних наук, доцент, головний науковий співробітник відділу прикладних досліджень в'язничного менеджменту науково-дослідного центру пенітенціарії та кримінальної юстиції Пенітенціарної академії України (**РОЗДІЛ I**);

Оксана ПІДНЕБЕСНА, молодший науковий співробітник відділу соціально-гуманітарних досліджень науково-дослідного центру пенітенціарії та кримінальної юстиції Пенітенціарної академії України (**РОЗДІЛ I**; **РОЗДІЛ III**);

Тетяна ДАНИЛЬЧЕНКО, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Пенітенціарної академії України (**РОЗДІЛ II**).

Рецензенти:

Кривоконь Н. І. – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології та педагогіки Навчально-наукового інституту роботи з персоналом Національної академії Національної гвардії України.

Микитенко М. С. – кандидат педагогічних наук, фахівець соціальної роботи Центру життестійкості ГО «Коростенська міська організація Товариства Червоного Хреста України».

Т48 Ткаченко О. Г., Піднебесна О. Г., Данильченко Т.В. Кримінологічний та психологічний портрет засудженого-колаборанта: аналітичний огляд. – Чернігів : Пенітенціарна академія України, 2026. 60 с.

Аналітичний огляд висвітлює результати дослідження кримінологічних та психологічних особливостей осіб, засуджених за колабораційну діяльність в Україні у 2022–2025 роках. Метою дослідження є визначення основних чинників, що впливають на формування колабораційної поведінки, та окреслення типового кримінологічного портрета засудженого-колаборанта. Здійснено аналіз мотиваційних чинників, психологічних особливостей та соціальних факторів, що впливають на схильність до колабораційної поведінки.

Видання спрямоване на підвищення ефективності роботи з особами, засудженими за колабораційну діяльність, а також на посилення спроможності державних інституцій у протидії колабораційним проявам та пов'язаній злочинності.

© Ткаченко О. Г., Піднебесна О. Г.,
Данильченко Т. В., 2026
© Пенітенціарна академія України, 2026

З М І С Т

ВСТУП

РОЗДІЛ 1

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ КОЛАБОРАНТА

Соціально-демографічні ознаки колаборантів

Соціально-рольові ознаки колаборантів

➤ **Висновки до розділу**

РОЗДІЛ 2

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ КОЛАБОРАНТА

Аналіз базових когнітивних та ціннісних установок колаборантів

Особливості авторитарних установок і світоглядних позицій засуджених-колаборантів

➤ **Висновки до розділу**

РОЗДІЛ 3

ДОСЛІВНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ, ЯКІ ОТРИМАНІ ПІД ЧАС ОПИТУВАННЯ

ВСТУПНЕ СЛОВО



Шановний читачу!

Перед вами видання, що стало результатом критичного осмислення одного з найбільш болючих та складних викликів для сучасної української державності — явища колабораційної діяльності. Ця книга підсумовує річну роботу дослідників Пенітенціарної академії України, які реалізували нашу концепцію глибокого вивчення цього феномена, поєднавши академічний підхід з потребами практичного управління пенітенціарною системою.

Як ідейні натхненники цього проєкту, ми прагнули, щоб робота вийшла за межі суто юридичної кваліфікації злочинів, адже за кожним номером статті Кримінального кодексу стоїть складна траєкторія особистої деградації, соціального вакууму або свідомого ворожого вибору. Наш досвід керівництва Державною кримінально-виконавчою службою України підказав нам, що традиційні методи корекційної роботи можуть виявитися недостатніми перед цією категорією засуджених, якщо ми не зрозуміємо їхню внутрішню логіку та механізми самовиправдання.

Задумуючи це дослідження, ми ставили перед науковим колективом ПАУ завдання зберегти максимальну об'єктивність, не піддаючись емоційному тиску війни, що триває. Це потребувало від авторів особливої інтелектуальної відстороненості: зафіксувати портрет колаборанта не як статичну картинку, а як динамічний процес — від перших кроків зради до усвідомлення або заперечення провини в умовах ізоляції.

Ми усвідомлюємо методологічні виклики такої праці, адже інтерв'ю в місцях позбавлення волі — це завжди діалог з людиною, яка перебуває під

тиском обставин і схильна до створення власної міфології зради. Саме тому в роботі суб'єктивні свідчення засуджених було поєднано з класичною мовою кримінологічної статистики, що дозволило побачити не лише те, ким ці люди хочуть здаватися, а й ким вони є насправді в соціальному та правовому вимірах.

На сторінках цього аналітичного огляду ви знайдете детальну типологію осіб: від ідеологічних прихильників агресора до побутових конформістів, для яких війна стала лише зміною обставин виживання. Дослідники проаналізували, як соціальна депресія та інформаційні операції ворога деформують свідомість, перетворюючи громадян на інструменти збройної агресії.

В аналітичному огляді ви знайдете:

- розгалужену кримінологічну статистику, що базується на даних Державної кримінально-виконавчої служби та Офісу Генерального прокурора станом на 2025 рік;
- психологічний аналіз, побудований на глибинних напівструктурованих інтерв'ю та тестуваннях безпосередньо в установах виконання покарань;
- унікальні «живі» свідчення, які дозволяють зрозуміти мотиви, передумови та систему цінностей цих осіб — від ідеологічної прихильності до «руського міра» до прагматичного виживання.

Важливо підкреслити, що ця праця не є каральною за своєю суттю. Навпаки, ми виходили з того, що ефективна держава має не лише ізолювати, а й лікувати соціальні виразки. Висновки дослідження спрямовані на те, щоб озброїти державні служби стратегіями реінтеграції та створити запобіжники для тих, хто може опинитися перед подібним вибором у майбутньому. Сподіваємося, що поєднання наукової рефлексії та практичного прагматизму, закладене в основу цієї роботи, стане надійним фундаментом для подальших дискусій про справедливість, безпеку та майбутнє українського суспільства.

З повагою

**Ректор Пенітенціарної
академії України**

*доктор юридичних наук,
професор **Сергій Гречанюк***

**Керівник науково-дослідного
центру ПАУ**

*доктор юридичних наук,
професор **Андрій Галай***

ВСТУП

Колабораційна поведінка серед громадян України, які добровільно або під примусом співпрацювали з окупаційними структурами, з'явилися ще у 2014 році – з моменту анексії Автономної Республіки Крим та початку збройного конфлікту на Донбасі. Саме тоді сформувалися перші приклади свідомої або вимушеної співпраці з окупаційною адміністрацією.

Після 2022 року тема колабораційної діяльності стала однією з актуальних у політико-правовому дискурсі України. Феномен колабораціонізму в Україні став можливим через адаптацію населення до екстремальних умов війни й окупації. Політичні та соціально-економічні процеси, що мали місце на українській території в умовах зміни державних утворень напередодні й під час війни, каталізували різноманітні прояви колабораціонізму. Це явище стало результатом необхідності виживання й адаптації до умов окупаційного режиму, що підкреслює складність і багатогранність процесів, які мали місце в цей період¹.

Колабораційна діяльність підриває національну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність держави, спричиняє значну шкоду суспільству та окремим громадянам. Детальний аналіз феномену засудженого-колаборанта потребує розгляду через довготривалу оборонну війну в Україні, тривалу окупацію частини її території, та поширення випадків добровільної співпраці з державою-агресором.

Наше дослідження кримінологічного та психологічного портрета засудженого-колаборанта дають можливість краще зрозуміти феномен «колабораціонізму».

У свою чергу в публіцистиці та наукових колах почали широко вживати слово «колаборант» щодо місцевих чиновників, які перейшли на бік Росії. На сьогодні єдиного й коректного законодавчого визначення поняття «колаборант» немає. У зв'язку з цим у межах нашого дослідження пропонується вважати, що **колаборантом є громадянин України, який добровільно, усвідомлено та навмисно співпрацює (як безпосередньо на тимчасово окупованих територіях, так і на підконтрольній Україні території) з**

¹ Shaikan A., Shaikan V. Legal assessment and speculation on the topic of collaborationism in Ukraine. Digital. SHS Web Conf., 2021, vol. 100, 03001. DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110003001> (дата звернення: 26.08.2025)

окупаційною цивільною чи військовою адміністрацією, підтримує російську агресію або поширює відповідну пропаганду.

Мотиви такої діяльності можуть бути різними (корисливими, ідеологічними, прагматичними чи особистісними), однак усіх колаборантів об'єднує усвідомлене сприяння ворогу на шкоду власній державі. Вивчення особистості таких осіб дає можливість краще зрозуміти їхню поведінку, що й становить мету даного дослідження.

При цьому важливо враховувати, що потрапивши у складні та загрозливі для життя обставини, кожен опиняється перед необхідністю самостійно визначати власну модель поведінки в цій ситуації. Іноді окремі особи, переважно з суто особистих причин, обирають варіант не захист Батьківщини, а втечу від війни. Є також ті, хто тільки й чекав цього моменту, щоб із політичних чи бізнесових мотивів стати на бік окупанта й отримати з того максимальну вигоду. А ще частина людей не пішла на співпрацю з окупантом, але залишалися, так би мовити, «просто виконувати свою роботу»².

Методологія дослідження. У дослідженні застосовувалися наступні методи: *опитування; тестування; анкетування; інтерв'ювання; метод case-study; контент-аналіз відеоматеріалів з відкритих джерел; статистичний метод.*

Також, науково-дослідницьким колективом було сформовано офіційний запит до Департаменту з питань виконання кримінальних покарань з метою отримання даних, необхідних для формування кримінологічного портрета колаборанта. У відповідь на нього було отримано відповідь лист № 8090/17130/4.11/8-25/3/2/15-25 від 13.05.2025³ з зазначенням статистичної інформації. Станом на 01.05.2025 в установах Державної кримінально-виконавчої служби України відбували покарання 579 громадян України, засуджених за статтями 109 – 114-2, 258 – 258-5, 260, 263, 436 – 438 КК України, з них: 439 чоловіків та 140 жінок, які перебували у 53-х установах Державної кримінально-виконавчої служби України.

² Щурат Т.Г., Гуменюк А.В. Поняття колабораціонізму в сучасному законодавстві. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції від 21 липня 2023 року «Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму».

³ Департамент з питань виконання кримінальних покарань. Лист № 8090/17130/4.11/8-25/3/2/15-25 від 13.05.2025 р. на запит Пенітенціарної академії України.

Зазначений перелік статей має безпосередній зв'язок із колабораційною діяльністю, оскільки охоплює широкий спектр злочинів, що посягають на державний суверенітет, територіальну цілісність та безпеку України. Значна частина осіб, засуджених за цими статтями, вчиняла дії, які за своєю суттю є проявами колабораціонізму — добровільна співпраця з окупаційною адміністрацією, участь у незаконних збройних формуваннях, поширення ворожої пропаганди або сприяння військовій агресії Російської Федерації. Аналіз цієї категорії засуджених дає змогу не лише комплексно дослідити феномен колабораціонізму, а й сформувати кримінологічний та психологічний портрет осіб, схильних до такої поведінки.

Авторами, також, використано дані Офісу Генерального прокурора, які стали вагомим доповненням до отриманих матеріалів від установ виконання покарань та аналізу судових вироків. Відповідно до звіту про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-травень 2025 року опублікованому на сайті Офісу Генерального прокурора станом на травень 2025 року виявлено **1826** осіб, які отримали підозру у вчиненні кримінальних правопорушень, пов'язаних із колабораційною діяльністю⁴. Такого роду дані дають можливість підтвердити виявлені в дослідженні закономірності.

Для забезпечення дослідження науковим колективом Пенітенціарної академії України було складено **2** типи опитувальників для засуджених колаборантів (соціально-демографічна анкета з відкритими питаннями, психологічна анкета за 5-ма методиками).

Додатково в липні 2025 року було здійснено **відрядження до державних установ** «Водянська виправна колонія (№146)» та «Кам'янська виправна колонія (№101)», під час яких з в'язнями були проведені тестування, анкетування та інтерв'ювання. Вибір конкретних установ був зумовлений утриманням у них на час дослідження достатньої кількості чоловіків та жінок, засуджених за низкою статей, які ми узагальнено розглядаємо як колабораційні.

Вибірка засуджених осіб за колабораційні злочини склала **100** осіб (50 жінок та 50 чоловіків). Вік респондентів – від 18 до 70 років.

⁴ Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Головна — Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2> (дата звернення: 04.11.2025).

В якості контрольної групи в анонімному анкетуванні, яке складалося з питань кримінологічного та психологічного блоків, брали участь **50** громадян України з різних регіонів. Серед них були й особи, які проживали в районах, наближених до зони бойових дій, а також ті, хто виїхав із тимчасово окупованих територій.

Всі респонденти брали участь в дослідженні добровільно та анонімно, анкети заповнювалися за одну зустріч. Зібрана інформація пройшла попередній аналіз та класифікацію з використанням форм, розроблених колективом авторів.

За методом case-study було опрацьовано **30** матеріалів особових справ колаборантів (порівну щодо жінок і чоловіків). З відкритих Інтернет-джерел було проаналізовано понад **20** відеоінтерв'ю з YouTube-каналу журналіста Володимира Золкіна у плейлисті «Коллаборанты»⁵, який бере інтерв'ю в російських військовополонених, затриманих під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Крім того, розглянуто **10** відео з YouTube-каналу «Є ПИТАННЯ»⁶, який позиціює себе як незалежний медіа-проект, створений професійними журналістами з метою поширення інформації без редакційної цензури та зовнішнього впливу. Цитати та висловлювання з цих джерел буде використано в подальшому огляді.

Це дало змогу виявити мотиваційні чинники, психологічні особливості та соціальні фактори, що впливають на схильність до колабораційної поведінки. **Інформація від експертів** (правоохоронців, психологів, соціологів) доповнювала результати дослідження та забезпечувала його комплексність.

У тексті наводяться найбільш характерні цитати колаборантів, що дають змогу більш чітко проілюструвати світогляд цих людей. Інформація, зібрана під час дослідження, оброблялась на умовах повної конфіденційності та з урахуванням вимог чинного законодавства (під час аналізу будь-яких матеріалів не фіксувались жодні персональні дані). Імена людей, з якими контактували дослідники, не згадуються в публікації.

⁵ You-Tube канал «Volodymyr Zolkin» плейлист «Коллаборанты» URL: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLjPichGwDTa55GaGJni35yuy362btBtRm> (дата звернення: 06.10.2025)

⁶ You-Tube канал «Є ПИТАННЯ» URL: <https://www.youtube.com/@%D1%94%D0%9F%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F> (дата звернення: 06.10.2025)

Таким чином, проведене дослідження має пілотний характер і здійснювалося на обмеженій вибірці засуджених осіб, що дає можливість розглядати його результати як орієнтовні, але показові для подальшого поглибленого аналізу. Воно спрямоване на формування основи для майбутніх міждисциплінарних досліджень феномену колабораціонізму.

Емпіричний етап дослідження (опитування) проводився у 2025 році. Наступний період був присвячений детальній статистичній обробці масиву даних, перевірці гіпотез та якісному психологічному аналізу отриманих результатів, що лягли в основу цієї публікації у 2026 році.

Дослідження мало на меті окреслити загальні кримінологічні та психологічні риси засуджених за колабораційну діяльність, а також визначити ключові соціальні чинники, які могли сприяти формуванню такої поведінки.

РОЗДІЛ І. КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ КОЛАБОРАНТА

Кримінологічний портрет особи колаборанта складається з наступних груп ознак: **соціально-демографічних** (стать, вік, місце проживання, рівень освіти); **соціально-рольових** (національна/громадянська ідентифікація, сімейний стан, зайнятість); **морально-психологічних якостей**, що характеризують мотиваційне тіло злочинної поведінки.

В цьому розділі звернуто головну увагу на перші дві групи ознак портрета колаборантів. Подальший аналіз був спрямований на вивчення саме зазначених характеристик осіб (соціально-демографічних та соціально-рольових), засуджених за колабораційну діяльність. Морально-психологічні якості, що характеризують мотиваційне підґрунтя злочинної поведінки, будуть детально розкриті в розділі II нашого дослідження.

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ОЗНАКИ КОЛАБОРАНТІВ

АНАЛІЗ ЗАСУДЖЕНИХ-КОЛАБОРАНТІВ ЗА СТАТЕВОЮ ОЗНАКОЮ

Аналіз соціально-демографічних характеристик осіб, засуджених за колабораційну діяльність, дозволяє виявити ключові закономірності, які впливають на формування такої протиправної поведінки. Важливим елементом цього аналізу є статевий розподіл, що демонструє суттєву диспропорцію між чоловіками та жінками серед засуджених колаборантів. Вивчення цього параметра дає змогу зрозуміти, які саме соціальні ролі, професійні сфери зайнятості та поведінкові моделі сприяють більшій або меншій уразливості до співпраці з окупаційними структурами.

Стать засуджених-колаборантів



Серед осіб, виявлених за вчинення кримінальних правопорушень у зазначений період, частка жінок була ще меншою: із 1826 осіб лише 142 – жінки, що становить 8 %⁸.

Істотна більшість чоловіків серед засуджених за колабораційну діяльність має кілька закономірних пояснень:

- ✓ Чоловіки традиційно були більш представлені у сферах діяльності (виробництво, транспорт, охорона, будівництво), які в умовах окупації першочергово потрапляли під контроль агресора та потребували робочої сили для забезпечення життєдіяльності регіону. Це створювало ситуацію підвищеного ризику їхнього залучення до співпраці, незалежно від їхніх особистих переконань.

До такого роду діяльності відносяться виробництво, транспорт, охорона, будівництво та сфера безпеки. Ці галузі часто були критично важливими для забезпечення функціонування окупаційного режиму, і саме чоловіків, які там працювали, ворог залучав до співпраці, мотивуючи або тиском, або вигодою.

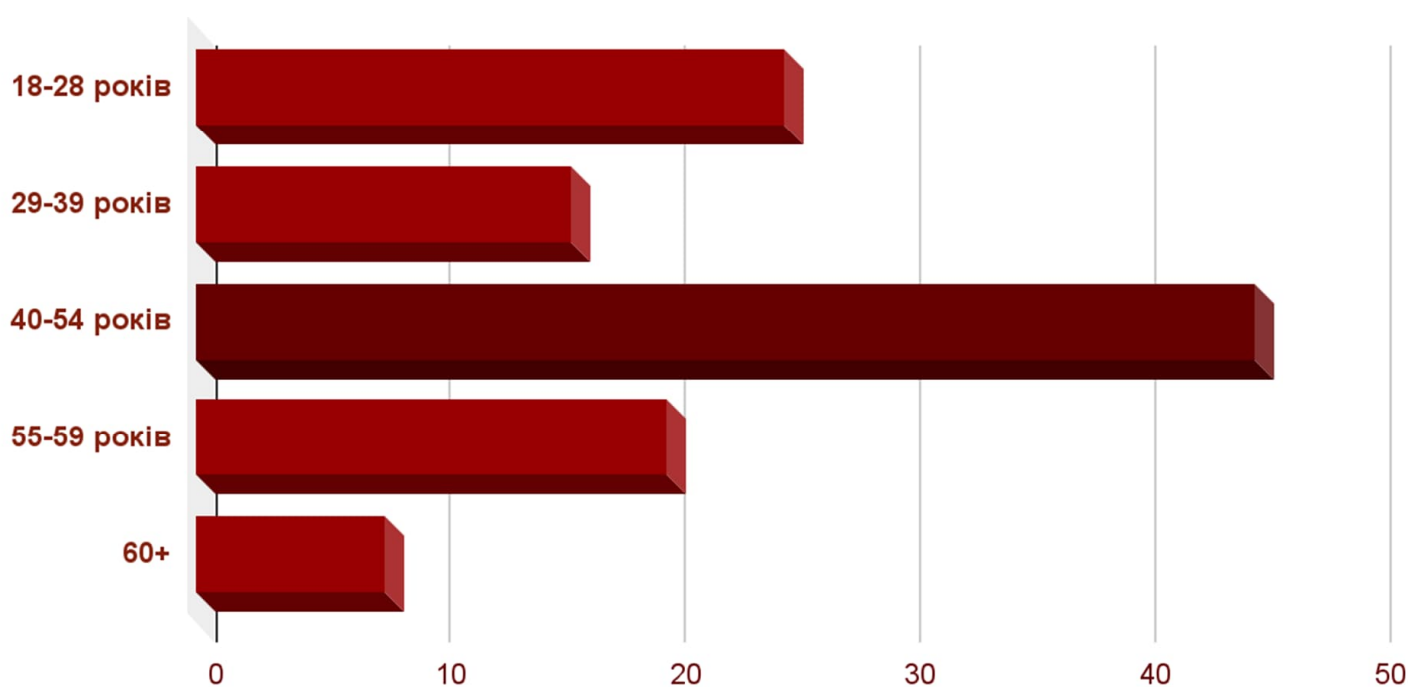
- ✓ Чоловіки частіше, ніж жінки, прагнуть матеріальної стабільності через роботу та кар'єрні перспективи, тому були більш схильними до сприйняття пропозицій окупаційної влади як «шляху забезпечити родину» або зберегти соціальний статус.

Було виявлено, що жінки частіше залишалися зайнятими у побутовій або обслуговуюч

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСУДЖЕНИХ-КОЛАБОРАНТІВ

Вік людини суттєво впливає на її поведінку, світогляд і ставлення до подій, особливо в умовах війни. Саме тому під час вивчення колабораційної діяльності важливо зрозуміти, які вікові групи були найбільш уразливими до впливу окупаційної влади, а які, навпаки, зберегли громадянську стійкість. Аналіз вікових особливостей засуджених допомагає пояснити, чому люди різного покоління по-різному реагували на пропаганду, страх чи спокус матеріальних вигод, і як ці фактори вплинули на їхнє рішення співпрацювати з ворогом.

Вікові показники засуджених-колаборантів (дані, отримані під час анкетування)



- ✓ Наше дослідження, показало: середній вік засуджених чоловіків-кола

Також, питання вікової категорії описуються блогером Володимиром Золкіним, де він визначає, що: «10 % українських колаборантів – це люди, молодші за 40 років, а решта 90 % належать до категорії 40+...»⁹.

Така тенденція свідчить, що колабораційна поведінка більш притаманна людям з усталеними життєвими орієнтаціями та меншою мобільністю. Вони, як правило, мали сформовану систему цінностей ще за радянських часів, що сприяло збереженню проросійських установок та більшій готовності до співпраці з окупаційною адміністрацією.

Статистичні дані вказують, що **молодь виявилася менш схильною до колабораціонізму**. Це може пояснюватись як сильнішими національно-патріотичними орієнтаціями після 2014 року, так і ширшими можливостями для адаптації до нових умов. Молоді люди частіше залишали окуповані території, активно користувалися альтернативними джерелами інформації, проявляли критичне мислення й демонстрували вищу стійкість до дезінформації та пропаганди.

Водночас у деяких ситуаціях **у молодих людей проявляється так званий «ігровий мотив»**. У цих випадках кримінальне правопорушення вчиняється не стільки заради матеріальної вигоди, як для отримання гострих почуттів, відчуття захвату від прояву протесту. Ці особи отримують психологічне задоволення від процесу кримінально-протиправного діяння, а це має для них самотійне, власне значення¹⁰.

Проте зустрічаються і зовсім юні колаборанти, і мотиви вчинення ними колабораційного злочину має певні відмінності. Як приклад можна навести справу:

Громадянка України, 2002 року народження, уродженка с. Шевченківське, Пологи́вського району, Запорізької області, незаміжня, на утриманні має малолітню дитину 2021 року народження, має професійно-технічну освіту. На момент вчинення злочину їй було 19 років.

У період з 6 червня по 20 липня 2022 року, використовуючи заходи конспірації та застосовуючи «легенду» волонтера, яка нібито допомагає військовослужбовцям сил оборони України, встановлювала контакти з військовослужбовцями ЗСУ, після чого **передавала інформацію про їхнє місцеперебування представникам іноземної держави – держави-агресора РФ.**¹¹

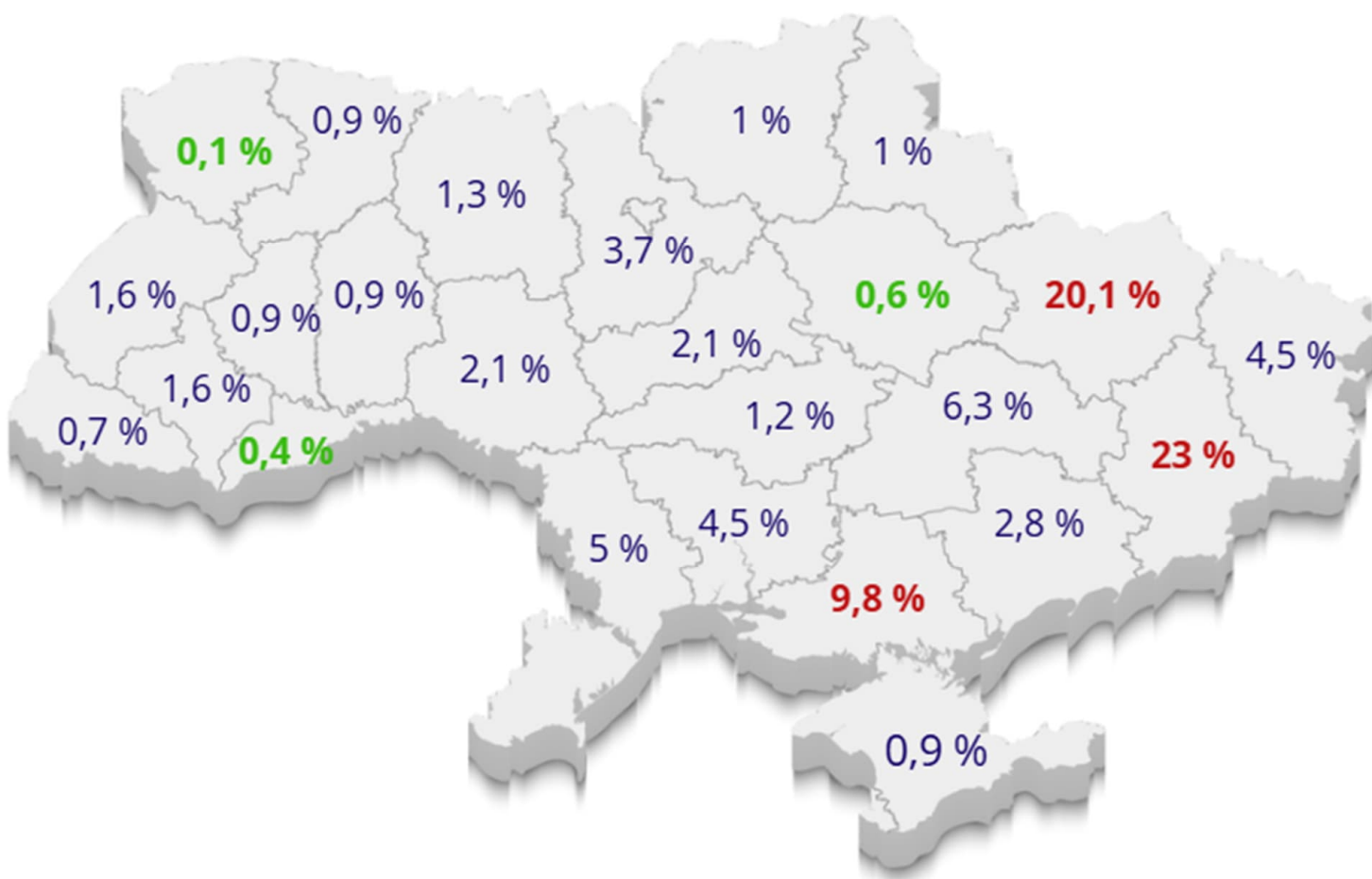
- ✓ Таким чином, ми можемо стверджувати, що **найбільш криміногенною є вікова категорія від 40 до 60 і більше років**, тоді як **найменш схильною до проявів колабораціонізму виявилася молодь віком від 18 до 28 років.**
- ✓ Вікова структура колаборантів вказує на певний розрив поколінь: **старші покоління, сформовані в умовах радянської ідеології, виявились більш уразливими до проросійського впливу**, тоді як **молодші – більше орієнтовані на українську державність та менше сх**

РЕГІОНИ ПОХОДЖЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ-КОЛАБОРАНТІВ

Географічний чинник відіграє важливу роль у формуванні колабораційної поведінки, адже саме соціально-політичне середовище конкретного регіону значною мірою визначає світоглядні орієнтири, інформаційні впливи та рівень громадянської стійкості населення.

Дослідження регіонального походження засуджених дає можливість виявити територіальні закономірності поширення колабораціонізму, зокрема встановити, які області були більш уразливими до інформаційно-психологічного тиску окупанта та де зберігалися проросійські наративи.

Географія походження засуджених-колаборантів



Аналіз анкетування показав, що **регіони походження засуджених за колабораційну діяльність охоплюють всі області України без виключень.**

Під час анкетування було встановлено, що **близько 10 % опитаних раніше проживали на території країн колишнього СРСР (Литва, Казахстан, Таджикистан, Чувашія),** де культурні та політичні орієнтації були сформовані під сильним радянським впливом. Це сприяло закріпленню радянсько-проросійської ідентичності, яка вступила в конфлікт із українською. Ймовірно, саме тому для осіб, які виросли в подібних наративах, війна може сприйматися не як агресія, а як «історична корекція» або «завершення історичного процесу». Це посилює конфлікт ідентичностей і створює середовище, де контрнаративи (українські, міжнародні) менш сприйнятливі.

Ілюстративним прикладом є ось такий вирок:

Уродженка с. Єге-Хайя, Республіка Саха (Якутія), Російська Федерація, за національністю українка, громадянка України, особа похилого віку, неодружена, з вищою освітою, зареєстрована та мешкала за адресою: Івано-Франківська область, Івано-Франківський район, раніше не судима.

Обвинувачена **поширила матеріали, у яких міститься глорифікація осіб**, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році ¹².

- ✓ Отримані результати свідчать, що колабораційна діяльність має загальнонаціональний характер і не обмежується окремими регіонами України. Попри поширене уявлення, що такі прояви переважно властиві східним або південним областям, випадки колабораціонізму зафіксовано в усіх регіонах держави, включно із західними, центральними та північними. Це доводить, що вирішальним чинником є не географічне розташування, а поєднання соціально-економічних, інформаційно-психологічних і ціннісно-ідейних факторів, які впливають на поведінку людини в умовах війни.

- ✓ Водночас рівень інтенсивності колабораційної активності вищий у прифронтових і тимчасово окупованих регіонах, де населення перебувало під тривалим інформаційним та адміністративним тиском з боку держави-агресора.

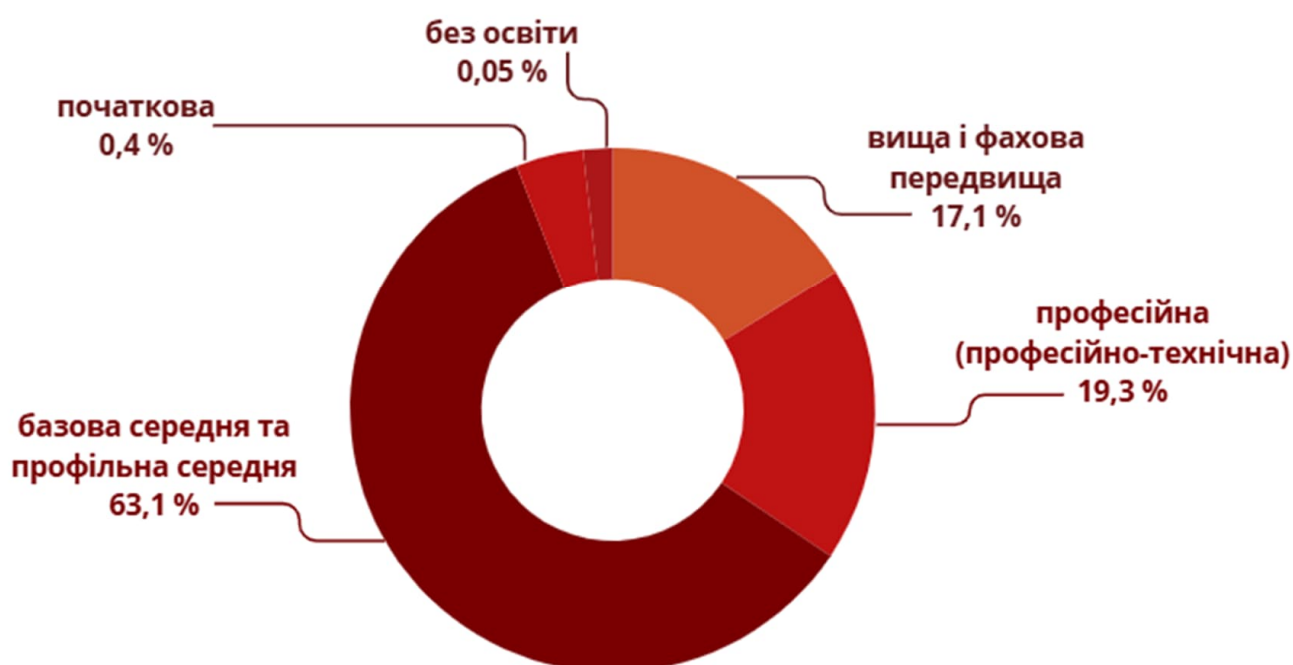
РІВЕНЬ ОСВІТИ ЗАСУДЖЕНИХ-КОЛАБОРАНТІВ

Рівень освіти є одним із важливих соціальних чинників, який може опосередковано впливати на схильність особи до протиправної поведінки, зокрема до колабораційної діяльності. Здобутий освітній рівень формує світогляд, критичне мислення та стійкість до інформаційних маніпуляцій, що є особливо актуальним в умовах інформаційної війни.

- ✓ Дослідження показали, що **серед осіб, засуджених за колабораційну діяльність, переважають люди з повною загальною середньою або професійно-технічною освітою.**



Статистичні дані Офісу Генерального прокурора



вибірці демонстрували нижчий рівень залученості до альтернативних українських інформаційних каналів. Це свідчить не про брак інтелектуальних здібностей, а про інформаційну ізоляцію та відсутність мотивації до пошуку альтернативних точок зору, що в умовах окупації посилювало вплив домінуючого (ворожого) наративу.

Водночас слід зазначити, що, наявність вищої освіти не виключає схильності до колабораційної поведінки. Серед чоловіків-колаборантів доволі часто зустрічаються фахівці з інженерних чи технічних спеціальностей, а також колишні представники керівних посад на підприємствах або в органах місцевого самоврядування. Для цієї групи **колабораціонізм здебільшого пояснюється прагматичними чи кар'єрними мотивами: зокрема, збереженням впливу та доступу до ресурсів, а також отриманням персональної вигоди від співпраці з окупаційною адміністрацією.**

Таким чином, рівень освіти не є прямим чинником, що визначає колабораційну поведінку, проте суттєво впливає на її прояв, форми та мотиви: від пасивного пристосування серед менш освічених осіб до усвідомленого корисливого прагматизму серед людей із вищою освітою.

Отримані дані свідчать, що **серед жінок**, засуджених за колабораційну діяльність, **переважають особи середнього віку — орієнтовно близько 45 років, які мають повну загальну середню або професійно-технічну освіту.**

Схожа тенденція спостерігається і серед чоловіків. Середнь

НАЦІОНАЛЬНІСТЬ ЗАСУДЖЕНИХ-КОЛАБОРАНТІВ

Національність та громадянська самоідентифікація є важливими елементами кримінологічного портрета особи, оскільки вони впливають на сприйняття державних інституцій, політичних процесів та власної ролі у суспільстві. Аналіз національного складу засуджених за колабораційну діяльність дозволяє простежити, наскільки етнічна або культурна приналежність може корелювати з лояльністю до держави, сприйняттям окупаційної влади та готовністю до співпраці з агресором.

Важливо зазначити, що протягом збройного конфлікту Росії проти України, значна кількість громадян вимушені знаходитись на анексованій та окупованій території. Водночас вони визнають українську владу єдиною легітимною на цих землях, і при цьому взагалі не співпрацюють з окупаційною адміністрацією. Інша частина – співпрацює в обмежений спосіб, тобто не бере участі в роботі органів. Є ще одна незначна за кількістю група громадян, яка перебуває на службі в незаконних воєнізованих формуваннях або працює в публічному секторі у невизнаних Україною «органах влади», тобто так чи інакше представляє окупаційну владу ¹⁴.

Значна частина засуджених формально залишаються громадянами України, проте на рів

 **90% засуджених-колаборантів ідентифікують себе українцями**



- ✓ У частини засуджених колаборантів спостерігалось слабе відчуття належності до України як держави. Для них громадянство мало переважно формальний характер, без усвідомлення обов'язку перед державою та без чіткого відчуття національної ідентичності. Такі особи сприймали Україну здебільшого як «територію проживання», тоді як власну культурну та політичну самоідентифікацію пов'язували з Російською Федерацією.

Результати опитування показали, що переважна більшість колаборантів формально ототожнюють себе з українською національною ідентичністю. Водночас поодинокі респонденти зазначили іншу приналежність — зокрема «росіянин», «грузин», «ізраїльтянин». Приблизно 10 % опитаних не пов'язують себе з українським громадянством і не виявляють бажання бути частиною українського суспільства.

Проведене опитування показало, що саме жінки-колаборантки виявилися більш соціально-економічно вразливими порівняно з чоловіками. На запитання: ***Чи перебували Ви в складних життєвих обставинах (фінансові труднощі, втрата роботи, хвороба близьких тощо) перед засудженням?***

- переважна більшість жінок дали ствердну відповідь, що прямо свідчить про наявність кризових соціально-побутових факторів перед вчиненням злочину;
- серед чоловіків спостерігається рівномірний розподіл відповідей (приблизно 50/50), що може вказувати на іншу природу мотивації до колабораційної поведінки – менш залежну від соціально-економічних труднощів і більш пов'язану з особистими, ідеологічними або прагматичними чинниками.
- ✓ Аналіз рівня працевлаштування засуджених за колабораційну діяльність засвідчив, що економічна нестабільність та відсутність постійної зайнятості були одним із провідних чинників їхньої вразливості до впливу окупаційної влади. Висока частка непрацевлаштованих осіб (70 %) свідчить про соціально-економічну залежність, яка могла зумовлювати прагматичні мотиви співпраці. Серед працюючих переважали представники галузей, критично важливих для функціонування окупаційних структур, що підтверджує цілеспрямоване залучення таких груп.

якій співпраця з окупаційною владою сприймалася частиною осіб не як злочинний акт, а як засіб виживання або спосіб стабілізувати власне становище.

- Більшість засуджених – як чоловіків, так і жінок – перебували у шлюбі або мали досвід сімейного життя, що вказує на наявність формальних соціальних зв'язків. Додатково встановлено, що частина засуджених, попри перебування у шлюбі, характеризувалася низьким рівнем емоційної залученості в сімейне життя, конфліктними відносинами чи відсутністю стабільної підтримувальної комунікації. У таких випадках шлюб не виконував функцію соціального контролю або морального стримування. Натомість особи з нестабільним сімейним середовищем частіше ухвалювали рішення, керуючись ситуативними або матеріальними мотивами, що підвищувало ризик схильності до колабораціонізму.

Крім того, виявлено, що для окремої групи засуджених ключовим мотивом співпраці з окупаційною владою було бажання забезпечити мінімальні потреби родини, що свідчить про значну роль економічних та соціальних ризиків, здатних переважити навіть морально-етичні зобов'язання.

частина опитаних демонструвала поверхневе розуміння власної належності до української політичної нації: громадянство сприймалося переважно як формальний статус, а не як усвідомлений обов'язок перед державою, її безпекою та майбутнім.

Такі особи рідше проявляли стійкий зв'язок із державними інститутами, не відчували причетності до суспільно-політичних процесів, а національна ідентичність у них була фрагментарною, часто змішаною з радянськими або проросійськими уявленнями про минуле та сучасність. За таких умов здатність протистояти зовнішньому тиску, пропаганді та інформаційним маніпуляціям була зниженою, а рішення про співпрацю з окупантом – сприймалося не як політичний вибір, а як прагматична або побутова дія, позбавлена державницького змісту.

Отже, ми зрозуміли, що дефіцит національної самоідентифікації та громадянської відповідальності є одним із ключових чинників, що підвищує ризик залучення особи до колабораційної поведінки, особливо в умовах воєнної невизначеності та тривалого інформаційного впливу країни-агресора.

РОЗДІЛ II. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ КОЛАБОРАНТА

Психологічний портрет особи колаборанта побудовано з наступних груп ознак: базові соціальні уявлення (досліджувалися за допомогою «Шкали базових переконань» Р. Янов-Бульман в адаптації В.Г. Чайки, 2024); світоглядні позиції (вивчалися з використанням методики «ШАР» О.Ю. Дроздова, 2016); особливості взаємодії з соціальним світом (аналізувались через опитувальник авторитаризму); життєві цінності (визначалися за допомогою методики незакінчених речень в модифікації В. Шимко, 2022).

Для обробки отриманих даних та перевірки гіпотез були використані такі методи статистичного аналізу: t-критерій Стюдента для незалежних вибірок, кластерний аналіз методом k-середніх, χ^2 -квадрат.

